

פרשת פנחס שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

והדקל"ד דאמאי נאמינס, ושמא משקרות כדי לזכות בנחלה, ובאמת היה מעדת קרח ואין מגיע לו נחלה.

אך י"ל, בהקדם לבאר במה תליא פלוגתת ר' ישמעאל ור' עקיבא, עפ"י"מ דהקשו התוס' במסכת סוטה (דף כ"ו), ור' עקיבא לימא ליה לנפשיה יסתרו כל יולדת בצער וילדו בריוח, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה עכ"ק, וכתב בספר פרדס דוד (פרשת נשא) לתרץ קושית התוס', דלכאורה קשה לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף כ"א) ובמסכת ע"ז (דף ל"ז), דבימי דוד גזרו על איסור יחוד, ופריך יחוד דאורייתא הוא שנאמר כי יסיתך אחיך וגו', ומשני, מדאורייתא אסור רק אשת איש ואינהו גזרו על יחוד דפנויה עיי"ש, ולפי"ז קשה דמאי פריך יסתרו כל העקרות, מהיכא תיתי נאמר כן שיעברו על איסור יחוד, ואיסור יחוד דאשת איש הוא דאורייתא, אך לק"מ לפי"מ דאיתא במסכת נזיר (דף כ"ג), גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה עיי"ש, א"כ ליכא איסור כלל כיון דכוונתם לשם מצוה שיהא לה בנים כדי לקיים מצות פו"ר.

ולפי"ז שפיר מיושב קושית התוס', דדוקא לר' ישמעאל דס"ל דהיתה עקרה נפקדת שפיר קשה א"כ יסתרו כל העקרות, אף דיעבור על איסור יחוד, כדי שתהיה נפקדת ויקיימו מצות פו"ר, ולכן רק אי ס"ל דעקרה נפקדת אז יתכן לומר שתחשוב שכיון שעקרה היא ועדיין לא קיימה מצות פו"ר מותרת להסתר כדי שתפקד, משא"כ לר' עקיבא דס"ל דאם יולדת בצער יולדת בריוח, לדידיה לא חיישינן שתלך ותסתור ותעבור על איסור יחוד שהוא דאורייתא משום צערא דגופא וכדומה, דלא נחשדו בנות ישראל על כך עכ"ד, ועיין בישמח משה (פרשת נשא).

ומוכן מאליו, דזה מה שאמר ר' עקיבא דאין לומר דעקרה נפקדת, דא"כ יסתרו כל העקרות משום דיחשבו דלצורך מצות פו"ר שפיר מותר להן לעבור על איסור יחוד, זהו רק אליבא דר' יוחנן בן ברוקה דס"ל ביבמות (דף ס"ה) דאשה מצווה על פו"ר, ולכן יטעו דבגין מצות פו"ר שרי להן לעבור על איסור יחוד, משא"כ אי ס"ל דנשים אינן מצוות על מצות פו"ר, אין מקום לחוש שיעברו על איסור יחוד משום מצות פו"ר שהרי אינם מצוות על זה כלל וז"פ.

והנה הטעם דנשים פטורות מעשה דפו"ר, כתב בספר משך חכמה פ' נח (ט-י), כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל, ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגה היתר, כמבואר במסכת חולין (דף

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר וגו' ותעמדנה לפני משה וגו' אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו: ולכאורה צ"ב דאמאי הקדימו אבינו מת במדבר, דמאי נפק"מ לענין תביעתם וטענתם באיזה מקום מת אביהם.

והנבס"ד, דבספר חנוכת התורה (החדש) הקשה, דמה סברו בנות צלפחד דבשביל שהן אומרות כך מוכרח שכן הוא וצריך להאמינם, ושמא משקרות כדי לזכות בנחלה, ובאמת היה מעדת קרח ואין מגיע לו נחלה, [כוונתו בזה כמש"כ הרמב"ן עה"פ והוא לא היה וז"ל, על דעת רבותינו בב"ב (ק"ח) הוצרכו לומר שלא היה בעדת קרח, לפי שעדת קרח לא היה להם חלק בארץ וכן למתלוננים שבעדת קרח עכ"ל], וא"כ הרי בדבר זה שאביהם לא היה מעדת קרח תליא עיקר תביעתם, ומהיכי תיתי שיהיו נאמנות על כך.

ויש לומר דבאו לתרץ דבריהם ולהוכיח דמחמת שלא היו לו בנים מוכח דבחסטא מת, והוא עפ"י"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"ג), וישמע משה ויפול על פניו, מה שמועה שמע, אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, שחשדוהו באשת איש שנאמר ויקנאו למשה במחנה, א"ר שמואל בר יצחק, מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה (אל תסתרי עם משה), שנאמר ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה (יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד) עיי"ש.

ועוד מצינו דגבי סוטה כתיב ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה ונזרעה זרע, ואיתא במסכת ברכות (דף ל"א): ונקתה ונזרעה זרע, מלמד שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' ישמעאל, אמר לו ר' עקיבא, אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה, אלא מלמד, שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח, נקבות יולדת זכרים, קצרים יולדת ארוכים, שחורים יולדת לבנים עיי"ש, א"כ אותה עדה כולם שקנאו לנשותיהם ממשה והם באמת היו טהורות, א"כ פשוט הוא שהיה שחרם שילדו זכרים, ולכן אמרו בנות צלפחד והוא לא היה בתוך העדה וגו', והראיה דהא ובנים לא היו לו אלא כולם בנות נקיבות, א"כ מזה מוכח שלא היה בעדת קרח רק כי בחטאו מת עכ"ד.

אכן יש להעיר, דמה שאמרו בנות צלפחד ובנים לא היו לו להוכיח דלא היה בעדת קרח, א"ש לר' עקיבא דס"ל דאם היתה יולדת נקיבות יולדת זכרים, משא"כ לר' ישמעאל דס"ל דאם היתה עקרה נפקדת, אין להוכיח ממה שלא היו לו בנים דלא היה בעדת קרח,

פ"ר, א"כ אין מקום לחוש שילכו כל העקרות ויסתתרו בשביל לקיים מצות פ"ר, שהרי נשים אינן מצווה על מצות פ"ר, ולא חשודות בנות ישראל לעבור על איסור יחוד בכדי, ולכן שפיר ס"ל אם היתה עקרה נפקדת, משא"כ ר' עקיבא דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ושכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל אין מיתה בלא חטא, ונשים מצוות במצות פ"ר, ושפיר יש לחוש שילכו כל העקרות ויסתתרו כדי שתקיים מצות פ"ר, משו"ה ס"ל דרק אם ילדה בצער יולדת בריוח וכו'.

ובספר נחל קידומים (בפרשתן) כתב לפרש מה שאמרו בנות צלפחד אבינו מת במדבר וגו', דאיתא בשבת (דף צ"ו:) מקושש זהו צלפחד עי"ש, ואיתא במדרש מובא בתוס' מס' ב"ב (דף ק"ט:) ד"ה אפילו, שהמקושש לשם שמים נתכוין, כיון שהיו ישראל אומרים שאחר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, מפני מעשה המרגלים, שוב אינם מחויבים במצות, עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים עי"ש.

וכן איתא בתרגום יונתן עה"פ וימצאו איש וגו' וז"ל, והווי בני ישראל שריין במדברא, גזירת שבתא אישתמידע להון, ברם קנסא דשבתא לא אישתמידע להון, קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה, איזיל ואיתליש קיסין ביומא דשבתא, ויחמון יתי סהדיא ויתנון למשה, ומשה יתבע אולפן מן קדם ד' וידון יתי, ובכך אישתמידע קנסא לכל בית ישראל עכ"ל, וכתבנו בעניותינו בדרושים שזה היה דעת קרח ומשו"ה לגלגו על המצות, וזהו שאמרו, אבינו מת במדבר, מסיבה שנגזר למות במדבר, ושמה תאמר דא"כ היה מעדת קרח דסברו אין חייבים במצות וגדל פשעו שהוא מקושש ולכן חילל שבת, לז"א והוא לא היה בתוך העדה וגו', דאדרבה כוונתו היה להפך שיהרגוהו ויודע שנוהגות המצות, וז"ש כי בחטאו מת, רמזו דהגם שחילל שבת כוונתו לטובה ואינו נחשב לו חטא דהיא מלאכה שא"צ לגופה וכיוצא, וא"כ מסר עצמו למיתה ללמד לישראל לאפוקי מסברא רעה ההיא ושהמצות נוהגות במדבר עכ"ל.

ובספר זכרון יעקב (פרשת שלח) הביא דברי המדרש הנ"ל, והקשה דהיאך ס"ד שיעלה על דעתם לחשוב דמשום שלא יכנסו לארץ ישראל אינן מחויבים במצות, וכתב לבאר, עפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגיית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא (ופרשי"י שאם יזמינס לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא, אעפי"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש עי"ש.

ובעין יעקב הביא בשם הרשב"א שהקשה, א"כ אמאי נענשו ישראל וגלו מהארץ על שלא שמרו התורה והמצוות, הרי עד ימי אחשורוש היה להם טענת מודעא, ותירץ, דאע"ג דהיה להם טענת מודעא מ"מ לא ניתנה ארץ ישראל לבני ישראל אלא על מנת שיקיימו את התורה, וכמאמר הכתוב בתהלים (ק"ה-מ"ד) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יצורו, ולכן כשעברו על

ק"ט, ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה וקודם הזהירה וחייבה לאכול וכו', וא"כ נשים שמסתכנות בעיבור ולידה ומשום זה אמרו מיתה גבי נשים שכיחא כמ"ש התוס' במסכת כתובות (דף פ"ג:) ד"ה מיתה שכיחא, ע"כ לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על האשה וכו' עי"ש.

וסברת המ"ד דס"ל דנשים מצוות על פ"ר, כתב בספר כתנת תשב"ץ פ' נח (דף ל"ח), משום דס"ל אין מיתה בלא חטא, דעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ויש לה להשמר מלחטוא בהן, ואז בטוחה בלידה ואין לפחד כלל עי"ש.

וכתבו המפרשים דזה דאמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דעיקר שכר המצוה הוא רק בעולם הבא ולא בעולם הזה, אמנם זהו רק אי ס"ל דיש מיתה בלא חטא ובודאי ימות האדם ושפיר יקבל שכרו בעולם הבא, אבל אי ס"ל אין מיתה בלא חטא, אז אפשר שיהיה שכר גם בהאי עלמא, דאי לא יחטא לא ימות, וא"כ יגיע לו שכרו בהאי עלמא, עיין בס' דרש משה (דף ל"ז:) עכ"ד.

ואיתא בקידושין (ל"ט:) ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיען שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ:) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דפליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עי"ש.

ואיתא בירושלמי (פ"ק דנדרים ה"א) איש כי ידור, מה תלמוד לומר נדר, מכאן שכינויי נדרים כנדרים, עד כדין כר' עקיבא דאמר לשונות רבויין הן, כר' ישמעאל דאמר לשונות כפולות הן, והתורה דברה כדרכה הלך הלכת נכסף נכספת עי"ש, מבואר מזה, דר' עקיבא ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ור' ישמעאל ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם.

ומעתה ה"ה כמבואר דאזלי לשיטתייהו, דר' ישמעאל לטעמיה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל יש מיתה בלא חטא, ונשים פטורות ממצות

התורה הגלה אותם הקב"ה מן הארץ, ומשגלו יש מודעא על הדבר עיי"ש, ועפי"ז מבואר, דכאשר נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ סברו דאין מחויבין במצות כיון שבעיקר קבלת התורה יש להם טענת אונס, ואי משום ירושת הארץ, הרי הם לא יכנסו לארץ ישראל, ולכן עמד המקושש וחילל שבת כדי להוציא אותם מטעותם, כי באמת אין זה טענה, כיון דבניהם קמו תחתיהם ונטלו חלק אביהם והיו כאילו יש להם חלק בארץ, וחטאם גרם שלא נטלו בעצמם חלקם, ועיי"ז שיהרג יראו שכדבריו כן הוא, ולכן מחויבים לקיים המצות עכ"ד.

אך י"ל, לפימש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', די"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט-כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתיב בפרשת ברכה (פרשה ל"ג-ב) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ד, [ועיי'ן בספר המקנה עמ"ס קידושין בהקדמה (אות ב),

ונשנית בספר הפלאה עמ"ס כתובות (דף ז: ד"ה מקדש שכתב, דכפיית ההר כנגינת לא היתה כדי לכפותם, וק היתה לשם חופה וקידושין עיי"ש], ולפי"ז לא היתה קבלת התורה ע"י כפייה ואונס, ולית להם אמתלא על מעשה העגל.

אך יש להעיר, דבס' קול יעקב (פ' שמני) כתב לפרש המדרש וידום אהרן מה הול"ל וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהנה חטאו של נדב ואביהוא היתה על שהציצו בשכינה, כמש"כ רשיז"ל עה"פ (שמות כ"ד-א) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים וגו' עיי"ש, אך יש להוכיח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא אמור (ס' י"ז), דלכן אמרה תורה מילה לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, וז"ש המדרש במעלת אהרן דשתק כשנענשו נדב ואביהוא על שהציצו בשכינה, דהיה יכול להתרעם ולומר דמהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מטעם כדי שיראה את פני השכינה, מוכח דמותר להסתכל בשכינה, וא"כ למה נענשו, ועכ"ז שתק עכ"ד, הרי דמוכח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה. אך י"ל, דאיתא במד"ר פ' תצא (א-), ולמה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה מנין שנאמר ומיום השמיני והלאה וגו', וכ' במאיר עיני חכמים (ח"א ס' ס"ז), דלכאורה לפי הטעם דכדי שיתחזק כחו, למה ממתנין לשמונה ימים נימא דהמצוה יהיה מגין על התינוק, וע"כ הטעם הוא משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

ובזה נבוא לביאור הכתוב, דהנה בנות צלפחד באו בתביעה ואמרו למה יגרע חלקנו בנחלת הארץ, ולכן אמרו דאביהם המקושש הגיע לו חלק בארץ כי בחטאו מת, ולא היה בעדת קרח שלא נטלו חלק בארץ, ולראיה שלא היה בעדת קרח אמרו ובנים לא היו לו, דאלו היה מעדת קרח היה בדין שתפקד אשתו בזכרים, כדכתיב ונקתה ונזרעה זרע דאם היתה יולדת נקבות יולדת זכרים. אך על זה יש להשיב, דאפשר ונקתה ונזרעה זרע היינו שאם היתה עקרה נפקדת, ומעתה אין שום ראייה ממה שלא היו לו בנים שלא היה בעדת קרח,

ולכן פתחו בנות צלפחד פיהן בחכמה ואמרו, אבינו מת במדבר, שכל מה שחטא כוונתו היתה לשם שמים בראותו שנשארים לעת עתה במדבר וללמד לכל העם שמחויבים בשמירת המצות ולא יטעו לחשוב דאיכא מודעא ופטורים מן המצות, ולכן חילל את השבת כדי שיהרגוהו וכל העם ישמעו ויראו, ועכ"פ דהיה להם טענת מודעא על קבלת התורה, דאי"ל דכפיית ההר היתה שלא יסתכלו בשכינה, דהרי מוכח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, דאי"ל דלכן מלין לשמונה כדי שיתחזק כחו, דהרי שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה ס"ל אין מיתה בלא חטא, ואשה מצווה על מצות פו"ר, ולפי"ז אין לפרש ונקתה ונזרעה זרע היינו שאם היתה עקרה נפקדת, שהרי יש לחוש שילכו כל העקרות ויסתתרו כדי לקיים מצות פו"ר דמחויבות בהן, ובהכרח דאמרינן כהמ"ד שאם היתה יולדת נקבות יולדת זכרים, ומעתה קמה וגם נצבה ההוכחה שהביאו לכך כי בחטאו מת ממה שבנים לא היו לו, ומעתה למה יגרע שם אבינו מתוך נחלתו ודו"ק.

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר וגו', ותעמזנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן וגו', אבינו מת במדבר וגו', למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו, ויקרב משה את משפטן לפני ה' וגו', ויאמר ה' אל משה לאמר, כן בנות צלפחד דברת נתן נתן להם אחזת נחלה וגו', ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה וגו'.

ואיתא במדרש רבה שיר השירים (פרשה א) נאו לחייך, (אות ב) דבר אחר נאו לחייך בתורים וכו', צוארך בחרוזים, ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר, אלו פרשותיה של תורה שהן חרוזות זו בזו ומושכות זו בזו ומדלגות זו מזו ודומות זו לזו וקרובות זו לזו, אמר רבי מנחמא כגון הדין דכתיב לאלה תחלק הארץ בנחלה, מה כתיב תמן, ותקרבנה בנות צלפחד, כן בנות צלפחד דוברות, וכתיב בתריה עלה אל הר העברים הזה, וכי מה ענין זה לזה, כיון דאתפלגת ארעא באו בנות צלפחד ליטול חלקן אצל משה ונסתלק משה מדינן, דהא הוא דכתיב ויקרב משה את משפטן, אמר לו הקב"ה, משה, מדינן את מסתלק ומלפני אין את מסתלק, אלא עלה אל הר העברים הזה וכו' ע"כ המדרש, והוא תמוה, דמה ענין בנות צלפחד ומשפטן שמשה יעלה מכח זה להר העברים.

והנבס"ד, דבשו"ת חתם סופר ליקוטם (ח"ו ס' נ"ח) הקשה השואל, דהלא צלפחד היה מחלל שבת, וברשי" עה"ת פ' שלח (ט"ז-ל"ג) עה"פ המצאים אתו מקושש כתב, שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו עכ"ל, הרי שהיה מחלל שבת בפרהסיא, ודינו כמומר לעבודה זרה, וא"כ קשה דאיתא בב"ב (ק"ט-ט) דבנות צלפחד טענו אם כבן אנו חשובים תנה לנו נחלה כבן, ואם לאו תתייבם אמנו עיי"ש, ולכאורה כיון דצלפחד היה מומר, הלא מומר אינו יורש, ואינו זוקק את אשתו ליבום.

ובשו"ת בית יצחק חאבהע"ז ח"א (סי' כ"ז) כתב ליישב מה דאיתא בטור (סי' מ"ד), וי"א שמומר לחלל שבת בפרהסיא ולעבוד עכו"ם, דינו כעכו"ם גמור ואין חוששין לקידושין עיי"ש, ולכאורה קשה, דביבמות (מ"ז) איתא, טבל ועלה (גר שבא להתגייר), הרי הוא כישראל לכל דבריו, ופריך הגמ', למאי הלכתא, ומשני, דאי הדר ביה (לקדמות) ומקדש בת ישראל (מקודשת וצריכה גט), ישראל מומר קרינא ביה וקידושיו קידושין עיי"ש, וכן איתא בבכורות (ל'), הגר שקיבל עליו דברי תורה, אפילו נחשד לדבר אחד הוי חשוד לכל התורה כולה, והרי הוא כישראל מומר (ולא אמרינן דלהוי עובד כוכבים גמור כאלו לא נתגייר), נפקא מינה, דאי קדיש (אשה לאחר שהמיר דתו) קידושיו קידושין עיי"ש, הרי דחוששין לקידושיו של מומר.

וכתב ליישב, די"ל דסוגיא דמס' יבמות ומס' בכורות ס"ל קדושת הגוף לא פקעה בכדי, ומשו"ה מומר בכלל ישראל, וכן מה דדרשינן בסנהדרין (מ"ד) עה"פ בספר יהושע (פרק ז' י"א) חטא ישראל וגו', אמר ר' אבא בר זבדא, אעפ"י שחטא ישראל הוא (מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתם עליהם) עיי"ש, ס"ל ג"כ קדושת הגוף לא פקעה בכדי, אמנם לאביי דס"ל בנדורים (כ"ט) קדושת הגוף פקעה בכדי, קדושת מומר נפקע, ומשו"ה ס"ל להי"א דלא הוי קידושין עיי"ש. ואיתא במפרשים דהטעם דמשה לא נכנס לארץ ישראל משום ששיבר הלוחות [עיי' בלקט יוסף (ערך משה את ל"ד) ובעיר דוד (אות תי"ז) הביא זה בשם מדרש].

אמנם הקשו ע"ז דהא מבואר במסכת שבת (דף פ"ז) הטעם דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י, אך כתבו התוס' (ד"ה ומה פסח) דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה עיי"ש, ולפי"ז חטא כמה ששיבר הלוחות ולכן נענש שלא יכנס משום זה לא"י.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמעוני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (פ"ג) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה עיי"ש, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ה) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין ביבמות (ד'), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהו הא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה ונפירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוהו, שאם פסולה הייתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחמור החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחר, ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני, אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

ובספר עין פנים לתורה (אות מ"ט) כתב, דלכאורה קשה מאי פריך הש"ס דנימא עשה דוחה ל"ת, הא לא הוי בעידנא, דקדושת הקודש הכשר נסתלק מיד בגרון וכסברת התוס' במסכת מנחות (דף ס"ט) ד"ה דבלע, ואילו איסור הקודש הפסול ישנו גם במעיים, ולפי"ז י"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, אך בחידושי במק"א כתבתי, דסברת התוס' מנחות הנ"ל דאע"ג דבליעה אינה עושה עיכול ואכתי חשיב אוכל עכ"ז בתרומה הקדושה מתחללת ומסתלקת ע"י הבליעה, דבר זה תלוי בפלוגתא דאמוראי במסכת נדרים (דף כ"ט) אי קדושת הגוף פקעה בכדי או לא עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דקדושת הגוף לא פקעה בכדי, וא"כ אין קדושת הקודש הכשר מסתלק בגרון רק ישנו גם במעיים, וא"כ הוי שפיר בעידנא ושפיר פריך הש"ס נימא עשה דוחה ל"ת, וע"כ מוכח מכאן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, משא"כ אי ס"ל דקדושת הגוף פקעה בכדי, א"כ י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, והטעם דכאן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דלא הוי בעידנא.

ובזה יבואר המדרש, דקאמר מדינן אתה מסתלק, דהטעם דאתה מסלק עצמך מדינן של בנות צלפחד ואין אתה פוסק הדין ליתן להם נחלה, משום דס"ל דצלפחד הוי מחלל שבת ואין לו חלק בארץ, והיינו דס"ל דמחלל שבת דינו כחמור וקידושיו אינו קידושין, ומומר אינו יורש, ומעתה ס"ל קדושת הגוף פקעה בכדי, ומעתה י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, והטעם דכאן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דלא הוי בעידנא, ולפי"ז לא היה לך לשבור הלוחות, ובשביל זה נגזר עליך שלא תיכנס לארץ ישראל, ומעתה מלפני אי אתה מסתלק, ולכן עלה אל הר העברים ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"ט), אמר ר' חידקא, שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא, וכך היה ר' שמעון השקמוני אומר, יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו וכו', ואי ס"ד ארץ ישראל מוחזקת מאי קא מסתפקא ליה, ומשני היא גופא (אי ארץ ישראל הוי מוחזקת או לא) קא מסתפקא ליה עיי"ש.

וכתב בספר קולו של יעקב (בפרשתן) בשם ספר לקט יוסף ומובא דבריו בספר מטעם המלך (ח"ה סי' תרל"ט) הטעם דמשה סילק עצמו מבנות צלפחד, לפי שהם רצו ליטול פי שנים חלק בכורה, דהרי

שבמלאכת המשכן היה מלאכת מחשבת, ה"נ במלאכת שבת לא חייב אלא במלאכת מחשבת כדאמרינן במסכת חגיגה (דף י) הלכות שבת המה כהררים התלוין בשערה, מלאכת מחשבת אסרה תורה ומלאכת מחשבת לא כתיבא (דמלאכת מחשבת לא כתיבא אלא ילפינן לה מנסמכה ציווי שבת למלאכת המשכן) עיי"ש, ומעתה ר"י ור"ש דפליגי במלאכה שאצל"ג אי חייבין או פטורין קאי בשיטתייהו, אי דרשינן סמוכין או לא, דר"ש לשיטתיה דס"ל דדרשינן סמוכין בכה"ת עיין במסכת פסחים (דף כ"ח:). ובמסכת סנהדרין (דף טו), ולכן דרש סמוכין מפרשת שבת למלאכת המשכן, וילפינן מכה הסמיכות שיש בין פרשת שבת למלאכת המשכן דבעינן מלאכת מחשבת בשבת, ולכן ס"ל דעל מלאכה שאצל"ג פטורין, ור' יהודה לשיטתיה דלא דרש סמוכין בכה"ת רק במשנה תורה לחוד עיין מסכת ברכות (דף כ"א:). ובמסכת יבמות (דף ד.) ואין לו איפוא הוכחה דבשבת בעינן מלאכת מחשבת, ולכן ס"ל דגם על מלאכה שאצל"ג חייבין עכ"ד.

ואיתא במדרש דלכן לא נכנס משה לארץ ישראל, משום ששיבר את הלוחות ועבר על לא תעשון כן לד' אלקיכם, (עיין בעיר דוד אות קנ"ב, ואות תי"ו), והטעם ששיבר הלוחות, איתא במסכת שבת (דף פ"ז), שלשה דברים עשה משה מדעתו וכו' שבר את הלוחות, מאי דרש, אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה וישראל מומרים על אחת כמה וכמה, ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו, שנאמר אשר שברת ואמר ר"ל יישר כחך ששיברת עיי"ש, וכתבו התוס' (שם) דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה, אדרבה יש לו ללמדם ולהחזירם בתשובה עיי"ש, אך משה רבינו דדריש ק"ו הנ"ל משום דס"ל דלא שייך להחזירם בתשובה, דכבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז.

ובסמיכת חכמים בסמיכות מס' סוטה למס' קידושין (דף פ"ו. מדפ"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על שלש עבירות החמורות במחלוקת שנויה, דכתיב תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיקות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' בפסחים (נ"ד.) תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

צלפחד היה בכור, ומשה היה ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, וא"כ הו"ל רק ראוי, ובכור אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, ואם היה דוחה את תביעתו ואומר שאין מגיע להן, היו חושדים אותו דמחמת שנאה קאמר להו הכי, וז"ל הזוה"ק, ובגין דחב במדבר במלולא לגבי משה, חשיבו דמשה אנטיר דכבו, ובגין כך קריבו לקמיה דמשה ואלעזר וכל הנשיאין וכל רישי אבהן, ולא מללו עם משה אלא לקמיהו, בגין דקניאו קנאה מיניה עכ"ל, הרי שבנות צלפחד חששו שינטור משה להם איבת אביהם, ולכן לא רצה לפסוק להם ונסתלק מדין עכ"ד.

ובספר פרשת דרכים (דרוש א') כתב, דזה דא"י הוה מוחזקת מאבותינו או לא, תליא אם היה להאבות קודם מתן תורה דין ב"נ או ישראל, דכיון דהקב"ה אמר לאאע"ה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ואיתא במסכת ב"ב (דף ק.) דאאע"ה קנה הארץ בחזקה דהילוך, וכל זה א"ש רק אי היה לו לאאע"ה דין ישראל אז י"ל דקנה בחזקה דהילוך, אבל אם היה לו דין ב"נ הרי ב"נ אינו קונה בחזקה כדאיתא במסכת ב"ב (דף כ"ה:), ואז אמרינן דא"י אינו מוחזקת מאבותינו עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ודריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

אך י"ל, דהנה בספר בית האוצר (מערכת א' אות כ') כתב לתרץ קושית המפ' הנ"ל, דהיאך שמרו האבות את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה, די"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר במסכת חגיגה (דף י), ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש, וכ"כ בספר חתן סופר (ארי"ה שערי התפילה נש"כ). אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלשאצל"ג פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלשאצל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

ובספר מעשה רוקח (פ' וקחל פ"ב) כתב, דלכן אמרינן דמלשאצל"ג פטור, משום דנסמכה מלאכת שבת למלאכת המשכן, וכמו

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ד), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים יולדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ובזה יתבאר מאמר המדרש, דכאשר נסתלק משה מלדון בענין בנות צלפחד, משום דס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, והטעם משום דב"נ אינו קונה בחזקה, ולפי"ז תקשי דאי נימא דדינן כב"נ, א"כ היאך שמרו האבות את השבת, הלא עכו"ם ששבת חייב מיתב, וע"כ דעשו מלאכה שאלצ"ג דפטור עליה וכנ"ל, ומינה דרשינן סמוכין, ולפי"ז מהני תשובה על חטא דע"ז, ונמצא דלא היה מקום לשבור הלוחות, דאדרבה היה לו למרע"ה להחזירם בתשובה, ולכן מדיני אין אתה מסתלק, אלא עלה אל הר העברים הזה ודר"ק.

ג) עוי"ל, עפ"מש"כ בספר ויאמר עזרא (בפרשתן), דאי ס"ל ארץ ישראל מוחזקת היא מאבותינו, בנות צלפחד נוטלות חלק בארץ, אך אי ס"ל ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אין להם חלק בארץ, ולכן נסתלק משה מדין בנות צלפחד, משום דס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו עיי"ש. ולכאורה יש הוכחה דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ע"ג), תניא, ר' סימאי אומר, מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, לכם לא נאמר אלא להם (דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועמיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל), מכאן לתחיית המתים מה"ת עיי"ש.

וכתב בספר בגדי אהרן פ' בראשית (דף י"ד מדפ"ס), דזה א"ש רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מימי האבות דאז ל"ש לומר לתת להם וע"כ דקאי לעתיד על התחיה, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מימי האבות א"כ קאי לתת להם כפשוטו שמוחזקת מימי האבות, וליכא לימוד מכאן לתחית המתים עכ"ד, ולפי"ז מוכח ממה דילפינן תחיית המתים מה"ת מקרא וגם הקימותי את בריתי אתם וגו', דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו. אך לפימש"כ בס' ברית מטה משה על הגש"פ (דף קצ"ח), דיש להוכיח תחיית המתים, דכתיב בפ' אחרי (י"ג-ה), ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ופרש"י וחי בהם לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת עיי"ש, הרי כמפורש בתורה דהמתים יעמדו לחיי עולם דמהי"ט נאמר וחי בהם דקאי לחיי עולם הבא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דארץ ישראל מוחזקת היא מאבותינו.

אך הרי במסכת יומא (דף פ"ה:) דריש שמואל מקרא וחי בהם ולא שימות בהם דפקוח נפש דוחה שבת עיי"ש, א"כ לפי"ז קרא מיירי בחיי עולם הזה ואין מכאן ראיה לתחיית המתים. ובספר פרדס דוד (פרשת בלק) כתב, דזה תלוי בפלוגתא תנאים, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ט), היה ר"מ אומר מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג עיי"ש, ולפי"ז אין לומר דוחי בהם קאי על לעולם הבא, דהא איתא בירושלמי דשאל אנטונינוס לרבי מה אני לעולם הבא, א"ל ומה אם פסח וכו', אזיל וגזר נפשיה, ולפי"ז אם אמרינן דהאדם מרבה עכו"ם, ע"כ דהקרא קאי על עוה"ז, ודרשינן וחי בהם ולא שימות בהם.

אמנם רש"י כתב (שם) דר"מ דס"ל דהאדם מרבה עכו"ם, ל"ל כר"ש דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א) דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, משום דאתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם, ולפי"ז לר"ש דס"ל דהאדם ממעט עכו"ם, א"כ הך קרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם ג"כ ממעט עכו"ם, ושפיר דידיה פירש"י דהקרא דוחי בהם קאי על לעולם הבא, וממילא לא קשה דרש"י הוא נגד הגמ' הנ"ל דרשינן וחי בהם ולא שימות בהם, די"ל דהנך דרשו כן אולו בשיטת ר"מ דהאדם מרבה עכו"ם, וע"כ דהקרא דוחי בהם קאי דוקא על עולם הזה, ולכן דרשו וחי בהם ולא שימות בהם עכ"ד הפרדס דוד.

ואיתא במדרש דלכן לא נכנס משה לארץ ישראל, משום ששיבר את הלוחות ועבר על לא תעשון כן לד' אלקיכם, (עיין בעיר דוד אות קנ"ב, ואות תי"ז), אך קשה הלא אמרינן בשבת (דף פ"ד) דלכן שבר את הלוחות משום דלמד ק"ו מפסח, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, וא"כ למה נחשב לחטא מה שמשה שיבר הלוחות.

אמנם המהרש"א במסכת יבמות (דף ס"ב) הביא קושיא מספר פענח רזי, דהקשה דהאי ק"ו פריכא היא, דהא ר"מ ס"ל במסכת סנהדרין (דף ג"ט) דאפילו עכו"ם העוסק בתורה הוא ככהן גדול עיי"ש, וא"כ אעפ"י שישראל מומרים הם לא היה לו לימנע מליתן להם התורה עיי"ש, אמנם כ"ז הוא רק לר"מ, אבל אליבא דר"ש דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א), אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם, ופליגי אדר' מאיר כמבואר ברש"י סנהדרין (שם), וס"ל דעכו"ם אינם רשאים לעסוק בתורה, שפיר אתיא האי ק"ו ובדין שיבר הלוחות, ועיין בספר חוט המשולש (פרשת וואת הברכה).

ובזה מבואר המדרש, דא"ל הקב"ה למשה, דאילו לא נסתלקת מדין בנות צלפחד היה לך אמתלא על שבירת הלוחות, שהרי דרשת ק"ו מפסח, דס"ל דעכו"ם אין קרוין אדם, אך מאחר שמדינן אתה מסתלק, משום דס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, וההוכחה לזה מהא דילפינן תחיית המתים מקרא וגם הקימותי,

דאי"ל דילפינן תחיית המחיים מקרא ושמרתם את חקתי וגו', דהך קרא קאי דפקוח נפש דוחה שבת, וקרא מיירי בחיי עוה"ז, ולפי"ז אמרינן דאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, וא"כ הק"ו שעשית פריכא הוא, דהא גילתה תורה דעכו"ם רשאי לעסוק בתורה, ולפי"ז לא היה לך לשבור הלוחות, ולכן מדיני אי אתה מסתלק, עלה אל הר העברים וגו' ודו"ק.

ד) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דהטעם דמשה נסתלק מדין בנות צלפחד, משום דס"ל ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ובנות צלפחד אין להם חלק בארץ.

ולכאורה יש להביא ראיה דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, דרש"י (ע"פ בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפ"ס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, הרי דממה שהתורה התחיל מבראשית כדי לבטל טענת לסטים אתם, מוכח דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו

אך בספר מתת י-ה (פ' לך) כתב לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא במסכת נדרים (דף מ"ה:), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בחצר של שניהן דכל חד אסור בדריסת הרגל של חברו וקא סבר אין בריה דאימור האי לחלק חברו עייל והאי לחלק חברו עייל), ר' אליעזר בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש בריה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (מן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבריך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש.

והנה הטעם על מה שנגזר על משרע"ה שלא יכנס לארץ ישראל, כתב בילקוט ראובני דהוא בשביל שסירב ללכת למצרים ואמר שלח נא ביד תשלח, כדאיתא במד"ר ויקרא (י"א-ו), א"ר שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה למשה שילך בשליחותו למצרים, והה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה משה את אומר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' לוי אמר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לא"י, ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עיי"ש, וכן איתא במדרש הנחומא פ' ואתחנן (אבות) עיי"ש.

ואיתא במדרש רבה שמות (פרשה ג-ד) עה"פ ויאמר משה אל האלקים מי אנכי וגו', אריב"ל, משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחה אחת מטרונית (שרית ואדונית) ונתן לה שפחה כושית (מבני חם הנמכרים לעבדי עולם), א"ל חתנו לא שפחה מטרונית פסקת ליתן לי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבון העולמים, כשירד יעקב למצרים לא כך אמרת לו אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה, ועכשיו אתה אומר לי לכה ואשלחך אל פרעה, לא אנכי הוא שאמרת לו ואנכי אעלך גם עלה עיי"ש.

וכתבו המפ' דזה היתה כוונת משה שאמר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, היינו דמשה טען כי הקב"ה הבטיח ליעקב ואנכי אעלך גם עלה, ולא על ידי שליח, כי רצה שהקב"ה בעצמו יגאלם דבכך יהיה גאולת עולם, שהרי מעשי הקב"ה המה נצחיים ודבר אלוקינו יקום לעולם, וכדכתיב בישעיה (פרשה מ"ח-ל"ז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ולכן אמר שלח נא ביד תשלח, ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל שכתב, דהיינו ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא, שהתחנן שיהא גאולת עולם ע"י אליהו כפי שעתידי להיות בקץ הגאולה עכ"ד,

אך כתבו המפ', דהבטחת השי"ת ואנכי אעלך גם עלה היתה כשיצאו ממצרים כאשר יתקיים בהם הגזרה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך כיון ההכרח היתה להוציאם ממצרים קודם הזמן, כמש"כ במפ' שהיו משוקעים כבר במ"ט שערי טומאה, ואלו היו שוהים שמה עוד איזה זמן היו נופלים לשער הנו"ן, ול"ה להם עוד שום תקומה עולמית, והיה מן ההכרח לגאול אותם תיכף, ולכן כיון שהגאולה לא היה בזמנה לא היה יכול להתקיים ההבטחה ואנכי אעלך גם עלה, והיה מוכרח הגאולה להיות על ידי שליח עכ"ד.

וכתבו המפ' דגזירת הגלות התחיל משנולד יצחק, דמשעה שנולד היה ראוי ליקרא כי גר יהיה זרעך, כדאיתא במדרש שוחר טוב (תהלים י"ח) עה"פ עם חסיד תתחסד, א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו וכו', והיה מסרב ואמר להקב"ה, רבון העולם, כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בברית בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, אמר לו הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותם, וכן אומר מדלג על ההרים וכבר נשלם וכו' עיי"ש.

אמנם כתבו דזה דחשבינן מלידת יצחק הוא רק אי אמרינן דהגלות הוא בשביל חטאו של אברהם אבינו ע"ה, משא"כ אי נימא דגלות מצרים הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, אז אין לומר דהגלות התחיל משנולד יצחק עכ"ד.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים וכו',

ורבי יוחנן אמר, שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך (ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם).

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכיון דמשה נסתלק מדין בנות צלפחד, דס"ל דבנות צלפחד אינן נוטלות חלק בארץ, משום דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, וההוכחה לזה ממה דהתורה התחיל מבראשית כדי לבטל טענת לסטים אתם, ומינה דאין מקבלין גרים, ומעתה אין לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק, וכיון דאכתי לא הגיע הזמן, מוכרח להיות הגאולה על ידי שליח, וכשלא כדן עשה משה במה שסירב לילך בשליחות המקום, ולכן מדיני אי אתה מסתלק, אלא עלה אל הר העברים ודו"ק.

ה) עוי"ל, עפימש"כ בספר ויאמר עזרא (בפרשתן), דלכן נסתלק משה מדינן של בנות צלפחד, משום דס"ל דקידושי רחל היו באיסור שתי אחיות, ולפי"ז יוסף בא מביאה פסולה, ופסול יוחסין אינו ראוי לירש בארץ ישראל, דכתיב בפרשת לך (פרשה י"ז-ח) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורריך את כל ארץ כנען וגו', ואיתא במסכת יבמות (דף ק:) ולזרעך אחריך קאי על זרעו המיוחס אחריו עיי"ש, וה"ה לענין ירושת הארץ רק זרע כשר ומיוחס המה ראוי לירש בארץ, ולכן נסתלק משה מדינן כיון דהם באים משבט יוסף ואינם ראויים לירש בארץ עכ"ד.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב בספר שערי שמים (שער י"ז), דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ג), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמר דנפקי ליה עריות בכני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויה) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד. אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתת ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרכינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת.

והבאנו הטעם על מה שנגזר על משרע"ה שלא יכנס לארץ ישראל, דהוא בשביל שסירב ללכת למצרים ואמר שלח נא ביד תשלח, ולא מהני טענתו כי הקב"ה הבטיח ליעקב ואנכי אעלך גם עלה, ולא על ידי שליח, דכיון שהגאולה לא היה בזמנה לא היה יכול להתקיים ההבטחה ואנכי אעלך גם עלה, והיה מוכרח הגאולה להיות על ידי שליח.

אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה טו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות.

אך י"ל, עפימש"כ בס' שארית יעקב (פרשת תבא), דזה אי קושי השעבוד משלים הזמן תליא אי ס"ל לחלק צריך קרא או לא צריך קרא, דהגזירה היתה ועברום וענו אותם ארבע מאות שנה, א"כ אי ס"ל לחלק לא צריך קרא, י"ל דעבדות או עינוי קאמר, ולפי"ז י"ל דע"י שהמצריים שעבדו בישראל יותר מדאי נשלם בזה הזמן, אבל אי ס"ל לחלק צריך קרא, א"כ הגזירה היתה עבדות ועינוי, ולא שייך לומר דשביל קושי השעבוד יצאו ממצרים קודם הזמן עיי"ש.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ה:), כתיב בפרשת קדושים (פרשה כ-ט), כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו, תנו רבנן, אביו ואמו קלל לאחר מיתה (קרא יתירא הוא דהא כתיב וישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו) וכו', ופריך הגמרא, הניחא לר' יונתן דמיתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר, דתניא מה תלמוד לומר איש איש, לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, אשר יקלל את אביו ואת אמו אין לי אלא אביו ואמו (שניהם יחד), אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין, תלמוד לומר אביו ואמו קילל אביו קלל אמו קלל (בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו) דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרט לך הכתוב יחדיו (וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך ש"מ דאי לא הוי יחדיו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי לאחר מיתה), מנא ליה, נפקא ליה מומקלל אביו ואמו מות יומת (דואלה המשפטים), ואידך (דמפיק לאחר מיתה מאביו ואמו קילל), ההוא מיבעיא ליה לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, ותיפ"ל מאיש איש, דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

וכתב בספר מלא הרועים ערך דברה תורה (אות ט-ז), דאי ס"ל כר' יונתן דלחלק לא צריך קרא, ולא דרשינן איש איש, ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, משא"כ לר' יאשיה דס"ל לחלק צריך קרא, וילפינן טו"א מאיש איש, ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דהקב"ה אמר למשה, כיון דמדינן של בנות צלפחד אתה מסתלק, משום דס"ל דיוסף בא מביאה אסורה ואינו ראוי לירש בארץ, וע"כ דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וס"ל לחלק צריך קרא, א"כ הגזירה היתה עבדות ועינוי, ולא שייך לומר דקושי השעבוד השלים הזמן, וכיון דאכתי לא הגיע הזמן, מוכרח להיות הגאולה על ידי שליח, וכשלא כדן עשה משה במה שסירב לילך בשליחות המקום, ולכן מדיני אי אתה מסתלק, אלא עלה אל הר העברים ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com